

ДІАЛЕКТОЛОГІЯ

УДК 811.161.2'282.2

DOI: [https://doi.org/10.17721/um/56\(2026\).24-40](https://doi.org/10.17721/um/56(2026).24-40)

Наталія ВЕРБИЧ, канд. філол. наук,
ст. наук. співроб.

ORCID ID: 0000-0003-3373-6332

e-mail: nataljaverbich@ukr.net

Інститут української мови НАН України,
Київ, Україна

ДИСКУРСИВНІ МАРКЕРИ ЯК КОМПОНЕНТ ДІАЛЕКТНОГО МОВЛЕННЯ

Вступ. Переважну більшість сучасних діалектологічних студій сфокусовано на традиційних описах різних рівнів мови. Проте не менш актуальними є комунікативний і прагматичний підходи до аналізу діалектного тексту, які відображають процеси виникнення та реалізації усного мовлення. Одним із компонентів діалектного наративу є дискурсивні маркери, які поки що залишаються поза увагою діалектологів.

Методи. У дослідженні застосовано загальнонаукові методи аналізу та синтезу, а також описовий, компонентний, прийом дискурс-аналізу, методи та прийоми експериментальної фонетики тощо.

Результати. З'ясовано постановня терміносполуки “дискурсивний маркер” у зарубіжній та українській лінгвістичній практиці. Описано зміну поглядів на такі елементи дискурсу (від їх сприйняття як деструктивних елементів тексту до розуміння їхнього комунікативно-прагматичного потенціалу). Продемонстровано роль і функції дискурсивних маркерів у діалектному мовленні. Установлено, що вони є важливим компонентом діалектної оповіді, пов'язаним із її синтаксичним, семантичним, комунікативним і прагматичним функціональними аспектами. Зауважено про різне сприйняття таких одиниць під час безпосереднього спілкування з діалектоносієм та під час читання й аналізу діалектних оповідей, зафіксованих у збірниках діалектних текстів.

Висновки. Установлено функціональне навантаження дискурсивних маркерів у діалектній оповіді. З'ясовано, що крім основної функції – структурування, такі елементи виконують низку інших – вказівну, анафоричну, видільну, підсилювальну, фатичну, експресивну та оцінну, а також регулятивну й програмувальну. Наголошено, що

перспективним завданням для діалектних студій є встановлення переліку загальномовних дискурсивних маркерів, а також виокремлення типових одиниць для тієї чи тієї говірки. Це не лише удокладнить розуміння структурних особливостей діалектної оповіді, а й поповнить склад диференційних одиниць різних говорів. Окремого аналізу потребує питання відображення дискурсивних маркерів у лексикографічних працях, зокрема діалектних.

Ключові слова: дискурсивні одиниці, дискурсивний маркер, усний наратив, спонтанне мовлення, діалектний текст.

Вступ

Діалектний текст – особливий феномен, що, з одного боку, відображає риси тієї чи тієї говірки, а з іншого, демонструє реальний стан усного мовлення. Опис говірок тривалий час ґрунтувався на аналізі записів, зафіксованих на основі спеціальних програм-питальників. На зламі тисячоліть відбулася зміна методології дослідження. Переважна більшість сучасних діалектологічних студій зорієнтована на вивчення діалектних оповідей – зв’язних текстів, які є “результатом миттєвої вербалізації свідомості у формі мовної семіотичної одиниці, що відповідає прагматичній настанові комунікації” [Руснак, 2011, с. 7].

Усний наратив, за визначенням П. Гриценка, – простір природної реалізації говіркових явищ, засіб фіксації і збереження важливої інформації про реальні процеси, що відбуваються в діалектному мовленні й говірці як одній із форм існування національної мови [Гриченко, 2000, с. 15]. При цьому “опис структури говірки не обмежується відтворенням репертуару одиниць та виявом парадигматичних відношень між ними. Важливим є з’ясування реальної поведінки кожної одиниці в говірці, її функціонування, що можливе лише на підставі аналізу текстів” [Гриченко, 2003, с. XII].

Переважна більшість сучасних діалектологічних студій сфокусована на традиційних описах різних рівнів мови – фонетичному, морфологічному, словотвірному, лексичному тощо. Проте не менш цікаві й питання виникнення та реалізації усного мовлення. Діалектний текст яскраво відображає відповідні процеси. Адже діалектоносії (незалежно від рівня освіти, соціального статусу, віку, статі тощо), спілкуючись із експлора-

торами, потрапляють у комунікативну ситуацію, коли мають розповісти про щось нове, невідоме незнайомій / малознайомій або знайомій людині (що теж впливає на зміст і структуру записаних оповідей). За таких умов можна зафіксувати непередбачені, наперед не продумані тексти, які демонструють безпосередню швидку реакцію діалектоносія на питання або запропоновану тему розмови та його адаптацію до мовленнєвої ситуації.

Чи не найголовніша ознака діалектної оповіді, що визначає її форму та структуру, – спонтанність, тобто поява тексту під час говоріння. Фактична одночасність мисленнєвих процесів і продукування мовлення, коли мовець не має ні часу, ні можливості для попереднього докладного обмірковування думки, а текст формується в момент говоріння, зумовлює особливу змістову структурованість окремих сегментів тексту, складніший, ніж у підготовлених виступах, зв'язок між синтаксисом і паузацією, появу “розмитих” міжфразових і міжсинтагмових швів, неоднозначних делімітативних параметрів окремих мовленнєвих одиниць, змістову незавершеність і неоднорідність через появу еліптичних конструкцій, повторів, уточнень, самовиправлень, заповнених і незаповнених пауз вагання тощо.

Одним з елементів спонтанного тексту є специфічні одиниці мовлення, що пов'язують різні сегменти оповіді. Ідеться про слова на зразок: *та, от, ну, значить, так, знаєте; розумієте; може, бачите* тощо, які частково втрачають свої частиномовні функції та значення й набувають особливих конотацій в усному мовленні. У сучасній мовознавчій практиці їх називають дискурсивними маркерами.

Мета дослідження – з'ясувати постання терміносполуки “дискурсивний маркер”, проаналізувати комунікативно-прагматичні особливості дискурсивних маркерів у діалектному мовленні.

Методи

Використано загальнонаукові методи аналізу та синтезу, а також описовий, компонентний, прийоми дискурс-аналізу, методи та прийоми експериментальної фонетики тощо.

Результати

Досліджуючи літературний стандарт, особливо підготовлені або читані тексти, такі повторювані слова кваліфікували як ваду,

огріх, що засмічує мовлення та порушує граматичні норми. Їх називали неповнозначною лексикою, зайвими словами [Сиротинина, 1974, с. 71, 73], порожніми словами [Stubbe, & Holmes, 1995], порожніми частками [Розанова, 1983, с. 36], словами-замінниками [Земская, 1987, с. 91], десемантизованими, семантично спустошеними словами, специфічними вставними словами, вигуками, модальними частками тощо [Fraser, 1999; Grosz, & Sidner, 1986; Redeker, 1990].

Зміна поглядів на такі елементи мовлення пов'язана насамперед зі студіями британських і американських лінгвістів. Професор Ч. Р. Квірк описав синтаксис кодифікованого та розмовного різновидів британського варіанта англійської мови та один із перших звернув увагу на функцію слів на зразок *you know*, *you see*, *well* в усному мовленні [Quirk et al., 1985]. Укладання корпусів англійської мови та аналіз їхніх матеріалів активізували увагу лінгвістів до так званих слів-паразитів, які раніше вважали деструктивними, зайвими в тексті. У 1976 р. Р. Лонгакр наголосив на особливому мовному та стилістичному потенціалі “загадкових часток”, значення яких неможливо встановити на рівні речення, а розуміння їхнього змісту та функцій можливе лише на рівні тексту [Longacre, 1983, с. 468]. Аналіз таких одиниць зумовив пошук оптимальної назви для їх позначення – комунікативні частки, комунікативи, релятиви, експлетиви тощо (див. докладніше [Бацевич, 2010, с. 104]), експлетиви [Скребнев, 1985]. Виокремлюючи такі елементи мовлення, дослідники акцентували на тому, що, з одного боку, ці слова і словосполучення втрачають усталене предметно-логічне значення, а з другого, стають виразниками емоційної та фатичної функцій мовлення. Більшість класифікацій цих мовних одиниць ґрунтувалася на співвіднесенні з відповідними частинами мови.

Переорієнтація лінгвістичних студій на вивчення дискурсивних практик зумовила появу нових кваліфікацій таких елементів, які уможливили б їх розуміння як таких, що функціонують на рівні дискурсу та не залежать від їхнього статусу як певних частин мови [Schiffrin, 1987, с. 24].

1977 р. професори Я. Л. Мей та Г. Габерланд заснували щомісячний часопис “Журнал прагматики” (“Journal of Pragmatics”,

Нідерланди; офіційний сайт – <https://www.sciencedirect.com/journal/journal-of-pragmatics>), кілька окремих випусків якого (1986, 1990 та 1998 pp.) присвячено дослідженню таких одиниць. Інтерес до їх аналізу пов'язаний із розвитком функційної, когнітивної лінгвістики, прагматики мови тощо. Такі одиниці називали метатекстовими елементами [Вежбицка, 1978], прагматичними коннекторами [Stubbs, 1986], прагматичними операторами [Ariel, 1994], дискурсивними конективами [Dijk, 1979], фразовими коннекторами [Halliday, & Hasan, 1976], дискурсивними коннекторами [Blakemore, 1987, 1992], дискурсивними маркерами або дискурсивними операторами [Fraser, 1999, с. 932], дискурсивними словами [Traugott, 1995], прагматичними частками [Östmann, 1995; Foolen, 1996], прагматичними маркерами [Fraser, 1999; Aijmer, 2013], семантичними елементами зв'язку [Quirk et al., 1985]. Розмаїття термінології свідчить про пошук поняття, яке б найповніше відобразило зміст і функції цих одиниць. Сьогодні зазвичай їх називають дискурсивними словами чи дискурсивними маркерами.

С. Левінсон, описуючи зв'язок між прагматикою та семантикою, продемонстрував, як прагматичний підхід допомагає розв'язати окремі проблеми семантики та спростити семантичний аналіз. Серед іншого він звернув увагу на наявність у різних мовах світу особливих слів і фраз, які позначають зв'язок між попереднім і наступним дискурсами та наголосив на їхній дискурсивній функції [Levinson. 1983, с. 87–88].

Д. Шиффрін, досліджуючи міське мовлення Філадельфії, схарактеризувала синтаксичні, граматичні, фонетичні (зокрема наголос, редуцію і тон) риси дискурсивних маркерів *oh, well, and, but, or, so, because, now, then, I mean, y'know* [Schiffrin, 1987, с. 45] та означила їх як специфічний клас мовленнєвих одиниць.

Про окремішній статус дискурсивних маркерів писав також Б. Фрейзер, наголошуючи, що дискурсивні або прагматичні маркери функціонують лише в дискурсі. Вони не є частиною пропозиційного змісту висловлення, а сигналізують, акцентують і маркують аспекти спілкування, які передає мовець [Fraser, 1996, 1999].

В українській лінгвістичній традиції на такі мовленнєві одиниці звертали увагу в студіях із культури мови, стилістики,

риторики тощо, трактуючи їх як вади усного підготовленого мовлення. Ф. Бацевич, описуючи актуальні проблеми мікропрагматики як “прагматики одиниць мовного коду”, виокремив дискурсивні слова (ДС) як окремий клас. Він констатував, що “попри деякі зрушення у вивченні семантико-прагматичних особливостей ДС необхідно визнати: закономірності їхньої системної організації фактично досі не виявлено. Інакше кажучи, на противагу словам із чіткою денотативною і/або сигніфікативною співвіднесеністю, синонімічні, антонімічні, гіперо-гіпонімічні (родовидові) та інші парадигматичні зв’язки ДС не описані, відсутні навіть найзагальніші принципи їх вияву” [Бацевич, 2010, с. 107]. У перші два десятиліття ХХ ст. з’явилися дослідження, присвячені функціонуванню дискурсивних одиниць у художніх текстах [Лик, 2014; Лисецька, 2016; Олексенко, & Шокуров, 2023; Мойсієнко, 2025], а також студії, пов’язані з відтворенням іншомовних дискурсивних маркерів українською мовою [Засєкін, 2001; Огієнко, 2009]. У сучасних розвідках на матеріалі українського розмовного мовлення й досі переважає пояснення таких елементів, як недоліку, негативного явища (їх подають в одному ряду зі словами-паразитами, десемантизованими елементами тощо) [Биби́к, 2013; Цар, 2021, с. 99].

Дискурсивні маркери в діалектному мовленні ще не були об’єктом окремого дослідження, хоча вони – важливий компонент діалектної оповіді, пов’язаний із її синтаксичним, семантичним, комунікативним і прагматичним функціональними аспектами. Принагідно про позбавлені семантики “порожні” синтагми, що “розводять” у часі процеси мислення та мовлення, зауважувала Н. Руснак, аналізуючи структурний, прагматичний, когнітивний виміри діалектних текстів [Руснак, 2011. с. 21]. Характеризуючи текстову категорію зв’язності, І. Романина вказала на своєрідну функцію особових і вказівних займенників, яким властиві не лише типові граматичні функції, а й особлива роль у реалізації логічних зв’язків між частинами тексту [Романина, 2015, с. 35]. Аналізуючи сполучники, авторка зазначила, що вони “є не лише граматичними, а й логічними виявами зв’язності, бо виражають відношення залежності, поєднання подій, альтернативності, збігів” [Романина, 2015, с. 35].

Відомо, що лінійність діалектної оповіді суттєво відрізняється від лінійного розгортання літературного писемного або відредагованого усного тексту. За визначенням П. Гриценка, “діалектні тексти репрезентують реальне буття мови, склад, функції мовних одиниць, динаміку їх форм і змісту; це реальність мови, не затиснена і не трансформована вузькими берегами нормативних приписів і обмежень, як у літературному різновиді мови” [Гриценко, 2003, с. XV]. Природне формування діалектного наративу під час конкретного акту комунікації (тут і зараз) спричиняє появу усталених і повторюваних структур, своєрідну архітекτονіку, синтаксис тощо. Однією із закономірних рис діалектного тексту є поява дискурсивних маркерів.

Наприклад, знайоме експлораторам слово *ну*, яким діалектності часто починають свої оповіді або відповіді на питання: *ну і іше нагадала росказати про Саўку* // [Назарова, 1977, с. 16]; *ну йа вам хочу росказати / йе"к коле"с обробл'ели л'он* // [Назарова, 1977, с. 19]; *ну було / йак то було ви"с'іл'е кедис' / йак то ўби'рали мо'лодуху / ну так спи'вали / ўби'рали і тойе / при'йхал'і сва'тиє і с'тал'і йй'іи то'ргувати' / і с'тал'і йй'іи ўби'рати' / ну ї / з'начит' стаў молоди'ї до нейї їте" / ну і при'шоў той молоди'ї і с'тал'і торгувати' / да'йут' гроши' ше ї так спи'вайут' // [Назарова, 1977, с. 29]; *ну // те"пер почи'найом за го'род'іну рос'казуват' // [Назарова, 1977, с. 112]; ну о'це ў нас з'вец'а хвас'тушка / ц'в'іте во'на розовин'ко / хара'шо // [Назарова, 1977, с. 134]; ну тай так бринз'у роб'или // [Назарова, 1977, с. 309]; ну а те"пер про вичир'ниц'і шос с'кажу йак даўно були // [Назарова, 1977, с. 328]; ну нас було ў бат'ка дес'ати'ро / т'ройе ўмерло / се'меро нас о'сталос'а / чи'тири б'рати і три сест'ри // [Назарова, 1977, с. 410].**

У наведених прикладах слово *ну* не є ані стверджувальною, ані питальною, ані спонукальною часткою, як її характеризують у тлумачних словниках (переважно в тих, що відтворюють лексику літературної мови, бо в діалектних словниках таких лексем і відповідно їхніх значень зазвичай не наводять). Проте поява цього слова в конкретних прикладах пов'язана не так зі змістом тексту, як із його членуванням, потребою окреслити тип послідовного дискурсивного зв'язку між поточним вислов-

ленням і попереднім. Крім того, це час, за який мовець формулює думку, прогнозує відповідь на питання експлоратора.

Порівняймо значення слова *от* у наведеному контексті: *йакиш газда зам'іжний кусочки тойї землі поб'іл'ше дас'ц' / то хоч д'іучина погана таї в'іддас'ц' / а коли / а коли пол'а м'єни'є тойї зе"мл'і / то д'іучину і гарн'ішчу трудн'ішч в'іддати / от // дайє бат'ко ўс'і сіли дл'а д'іучини шоп ту д'іучину в'іддати // от згодилис'є / і тогді ше знайете ідут / ше й до попá раніше ідут / абї п'ін установіу / їм шл'уп /* (с. Небилів Калуського р-ну Івано-Франківська обл.).

У першому фрагменті слово *от* сигналізує про завершення думки, а в другому – має типові значення вказівної частки ‘уживається в описах, розповідях при вказуванні на який-небудь факт, подію, явище і т. ін., на послідовність їх протікання в часі тощо (часто з повторенням)’ [Білодід, 1974, с. 798]. Зауважмо, що дискурсивні маркери, крім іншого, – важливий сегмент інтонаційної структури діалектної оповіді, який подекуди вирівнює певну синтаксичну та змістову невпорядкованість висловлювань.

Не всі дискурсивні маркери можемо кваліфікувати як такі, що втратили або частково позбавлені значення, а їхнє функціонування в тексті зумовлене лише розділовою та розрізнявальною функціями.

Порівняймо інші приклади:

І ўни там труц'а / ро'зум'їте / одже на т'ім дуже лєхко його вілками було / пробити / були так'і вілки розум'їте йак ковал' тотó приспособіу до того / та йакé зробів там і ми брали на таку тічку розум'їте і так / ідемó дівимос'а / ужé / і на бér'іх / і на бér'іх // (с. Гребенів Стрийського р-ну Львівської обл.);

ж'інка йшла прати на р'іку / то / йшла / так чісто гола би бос / у нас /е/ хто лиші голи / по поїас гола була чісто вона значіт / уна си підкаса́ла значіт / сорóчку так піддирала бо абї не вбріскала і так на р'іц'і / обмёрзнут навкрук неїї гомбл'і значіт такі / і вона так / му́с'іла прати // (с. Підвисоке Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.).

В обох контекстах слова, які традиційно кваліфікуємо як вставні, трапляються на початку розмови діалектоносія та експло-

ратора. Проте їхні значення, повторюваність, частотність свідчать не так про семантику вставності – намагання зосередити увагу співрозмовника на сказаному (*розумієте*) або узагальненні висловленого (*значить*), а, імовірніше, сигналізують про невпевненість мовців, спричинену як позамовними обставинами – специфічними умовами діалогу (спілкування з кількома незнайомими людьми, наявність звукозаписувальної апаратури), так і власне мовними – ще не до кінця спланованим викладом думки з одночасною її вербалізацією.

Зрозуміти відмінності слова, що має певний граматичний статус, і подібного, але з утраченими або частково знівельованими лексичними та граматичними ознаками (тобто такого, що перейшло до розряду дискурсивних маркерів), можемо лише в широкому контексті:

*А ше шо тобі бу / йа ўже не рас тóйе праў'л'у /кх/ йак /
пóзику /е/ застаў'áli // /е/ при'шли / а бáт'ко получаў /
/е/ шіст' рубл'іў /е/ інвал'ітност'і тейі / ну не та йак пéнс'ііа а
та йак йак то каз / [ну пенсія за інвалідністю] / ну / і вони
при'шли / і / бáт'кові сказа́ли шоп потп'ісаўс'а / ну він же ш не
міх та рука́ йакá / і вони зган'áli л'ўдеі / шоп потп'іса́ти пóзику
/ а чўтка така́ бу́ла с'іліра́да бу́ла / бу́ла така́ чўтка / шо / ну та
с'іл'ра́да бу́ла шо дес' л'ўде́й вивезлі а ў ті хáті бу́ла с'іліра́да
шо л'о-ох на подві́рії такі́ ве"лікий та йак би ў нас /кх/ і
ка́жут' /е/ хто там не хтіў то за закривáли ў л'ох // л'ўде йак
йа ўже бойáлас'а тóго йак ўже ду́майу бóже закрі́йут' ў л'ох /
алé гна́ли ўсіх і менé берóут' дити́ну // шоп п'ітп'іса́ти ту
пóзику // пóўна хáта д'ітэй малі́х / а йа стáрша і берóут' і-і / і
ше допíр шос' дес' говóрат' / за добрó / йакóйе тóйе добрó бу́ло
/ то не хóц':а нáвіт' і // і / ну сус'ідіў багáто ўже ведóут' до тейі
с'іл'ра́ди // і мéне ў тóму чісл'і / і йа ўже йду / алé йáкос' так /
байду́же ішлá / бо то з л'уд'мі / ну і ўже так до /е/ по óчеред'і
там / сті"л та́кий / йак на ўс'у хáту нáшу / червóнойу
партові́нойу застéл'аний той сті"л / а йіх сид'áт' за столóм
кругóм / ўс'áких тих / а на а на стол'і /е/ та́кийі черн'и / де
черні́ло та́кийі откρί́т'і тійі черні́лниц'і // і ручкі́ там тих / і
ўже брáти і путні́сувати тóйе // і ўже так /е/ пудвóд'ат'*

л'удей пудвóд'ат' / а нарэшті і мéне / п'ідвóд'ат' / шоп йа п'ітп'ісáла // а йа моўчў / нічó ни кажў / тї'ко моўчў // плачу і моўчў / і берўт' мойў рўку і такó т'áгнут' // /е/ шоп то йа такі п'ітп'ісáла // (с. Грибовиця Володимирського р-ну Волинської обл.).

Перше вживання в цьому тексті слова **і** (*а бáт'ко получáў / шіст' рубл'іў / інвал'іт'ност'і тейі // і воні зган'áli л'удей*) не дає змоги виокремити типові значення єднального сполучника, зафіксовані в тлумачних словниках. Основна його функція – поєднати віддалені елементи оповіді, забезпечивши в такий спосіб зв'язність тексту.

У фрагменті – *йакóйе тóйе добрó булó / то не хóц'а нáвiт' і // і / ну сусідіў багáто ўже ведўт' до тейі сіл'ради /* – перше **і** та триваліша, порівняно з попередніми, пауза після нього (2 143 мс, за середньої тривалості пауз у цьому фрагменті оповіді – 720 мс) сигналізують про неповноту, обірваність фрази, спричинену особливим емоційним станом мовця, що пов'язане з вразливими для нього спогадами, а друге **і** – засвідчує перехід до нової мікротеми тексту.

У фрагменті – *а на столі / такийі черен і /е/ де черніло такийі откриті тийі чернілници /* – **і** передає вагання мовця щодо вибору потрібної лексеми та правильності її вимовлення й водночас стає маркером для подальшого пояснення озвученого.

Чи не найвиразніша ознака дискурсивних маркерів – їхня надлишковість у тексті (структурно оповідь їх не потребує, вони не впливають на зміст висловлювання). Ця надлишковість особливо помітна під час аналізу наративів, відтворених графічними засобами, – у збірниках чи хрестоматіях, а також у процесі читання цих фрагментів. Зрозуміло, що механізми сприйняття й декодування інформації під час читання та безпосереднього спілкування різні. Якщо під час читання “семантично порожні” елементи, особливо повторювані, видаються зайвими, то в умовах спілкування – це необхідний компонент, який дає змогу мовцеві адекватно сформулювати й висловити думку, налагодивши при цьому контакт зі співрозмовником, а реципієнтові – правильно її інтерпретувати, сприйняти за допомогою, зокрема, і різних контекстуальних підказок.

Дискусія і висновки

Отже, дискурсивні маркери – семантично зневиразнені слова та вислови, функціонування яких зумовлене структуруванням усного тексту / дискурсу. Ці комунікативно-прагматичні одиниці мовлення не впливають на граматичну правильність висловлення. Основна їхня функція – організація, структурування оповіді, вони позначають перехід від однієї мікротеми до іншої, тематично об'єднуючи їх у єдине ціле, сповіщають про пояснення раніше озвученої думки.

Крім основної функції – структурування, у діалектному наративі дискурсивні маркери виконують низку інших функцій: вказівну, анафоричну, видільну, підсилювальну, фатичну (контактовстановлювальну), експресивну та оцінну (сегменти мовлення з дискурсивними маркерами часто поєднані з невербальними формами комунікації – жестами, мімікою, та оформлені специфічною інтонацією), регулювання (вплив на співрозмовника, спонукування до дії), програмування (формулювання думки та корекція мовлення, підбір потрібних слів та ін.) тощо.

Цікавим для діалектних студій може бути не лише встановлення переліку та аналіз загальномовних дискурсивних маркерів, а й виокремлення типових одиниць для тієї чи тієї говірки. З одного боку, це дасть змогу докладніше схарактеризувати особливості структури діалектної оповіді, а з другого, імовірно, поповнить склад диференційних одиниць різних говорів. Окреме питання – можливість і доцільність (чи недоцільність) увиразнювати парадигматичні зв'язки дискурсивних маркерів з огляду на типові контексти їх уживання в лексикографічних працях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бацевич, Ф. (2010). *Нариси з лінгвістичної прагматики*. ПАІС.
- Бирик, С. П. (2013). *Усна літературна мова в українській культурі повсякдення*. Аспект-Поліграф.
- Білодід, І. К. (Ред.). (1974). *Словник української мови*: у 11 т. Т. 5. Н–О. Наукова думка.
- Вежбицка, А. (1978). Метатекст в тексті. *Новое в зарубежной лингвистике, Лингвистика текста*, 8, 402–421. Прогресс.
- Грищенко, П. Ю. (2000). Текст як простір вияву діалектних явищ. *Збірник лінгвістичних праць до 60-річчя проф. О. А. Колесникова* (с. 9–15).

Гриценко, П. Ю. (2003). Тексти як джерело дослідження українських говірок Румунії. У М. Павлюк, І. Робчук (Ред.), *Українські говори Румунії. Діалектні тексти*. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, I–XVI.

Засєкін, С. (2001). *Дискурсивні маркери когерентності англо-мовного діалогічного тексту: когнітивний та прагматичний аспекти* [Автореф. дис. канд. філол. наук, Київський національний лінгвістичний університет].

Земская, Е. А. (1987). *Русская разговорная речь: лингвистический анализ и проблемы обучения*. Русский язык.

Илик, О. (2014). Засади маркування дискурсивних слів у корпусі текстів малої прози І. Франка. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія "Філологічна"*, 46, 71–74.

Лисецька, Ю. (2016). Диференційні ознаки дискурсивних маркерів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія "Філологічні науки"*, 2(84), 79–82.

Мойсієнко, А. (2025). Дискурсивний маркер *Аж* у динамічній системі висловлення, тексту. *Українське мовознавство*, 55, 178–193.

Назарова, Т. В. (Ред.). (1977). *Говори української мови: збірник текстів*. Наукова думка.

Огієнко, І. (2009). *Дискурсивні слова турецького походження в текстах сучасних болгарських мас-медіа* [Автореф. дис. канд. філол. наук, НАН України, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні].

Олексенко, О., & Шокуров, О. (2023). Художні функції службових слів у поетичному мовленні Ліни Костенко. *Лінгвістичні дослідження*, 1, 8–30.

Розанова, Н. Н. (1983). Суперсегментная фонетика. *Русская разговорная речь: фонетика, морфология, лексика, жест* (с. 5–79). Наука.

Романина, І. Р. (2015). *Структурно-семантичні особливості діалектних текстів про чуда в наддністрянському говорі* [Дис. канд. філол. наук, НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича].

Руснак, Н. А. (2011). *Діалектний текст: лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти* [Автореф. дис. д-ра філол. наук, НАН України, Інститут української мови].

Сиротинина, О. Б. (1974). *Современная русская разговорная речь и ее особенности*. Просвещение.

Скребнев, Ю. М. (1985). *Введение в коллоквиалистику*. Издательство Саратовского госуниверситета.

Цар, І. М. (2021). *Українське повсякденне мовлення в міському молодіжному середовищі*. Наукова думка.

- Aijmer, K. (2013). *Understanding Pragmatic Markers: A Variational Pragmatic Approach*. Edinburgh University Press.
- Ariel, M. (1994). Pragmatic operators. *The Encyclopedia of Language and Linguistics* (pp. 3250–3253). Pergamon Press.
- Blakemore, D. (1987). *Semantic Constraints on Relevance*. Blackwell.
- Blakemore, D. (1992). *Understanding Utterances*. Blackwell.
- Dijk, T. A. (1979). Pragmatic connectives. *Journal of Pragmatics*, 3, 447–456.
- Fraser, B. (1996). Pragmatic markers. *Pragmatics*, 6(2), 167–190.
- Fraser B. (1999). What are discourse markers? *Journal of pragmatics*, 31, 931–952.
- Foolen, A. (1996). Pragmatic particles. In *Handbook of Pragmatics*. (pp. 1–24). John Benjamins Publishing Company.
- Grosz, B., & Sidner, C. (1986). Attention, intention, and the structure of discourse. *Computational Linguistics*, 12(3), 175–204.
- Halliday, M. A. K., & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. Longman.
- Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge University Press.
- Longacre, R. E. (1983). *The grammar of discourse*. Plenum Press.
- Östmann, J.-O. (1995). Pragmatic particles twenty years after. In B. Wärvik, S.-K. Transkanen, R. Hiltunen (Eds.), *Organization in discourse* (pp. 95–108). University of Turku.
- Quirk, R., Greenbaum S., Leech G. & Svartvik J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman.
- Redeker, G. (1990). Ideational and pragmatic markers of discourse structure. *Journal of Pragmatics*, 14, 367–381.
- Schiffrin, D. (1987). *Discourse Markers*. Cambridge University Press.
- Stubbs, M. (1986). A matter of prolonged fieldwork: notes towards a modal grammar of English. *Applied Linguistics*, 7, 1–25.
- Stubbe, M. & Holmes, J. (1995). You know, Eh and Other “Exasperating Expressions”: An analysis of social and stylistic variation in the use of pragmatic devices in a sample of New Zealand English. *Language & Communication*, 15(1), 63–88.
- Traugott, E. (1995). *The role of the development of discourse markers in a theory of grammaticalization*. https://www.researchgate.net/publication/228691469_The_role_of_discourse_markers_in_a_theory_of_grammaticalization

REFERENCES

- Aijmer, K. (2013). *Understanding Pragmatic Markers: A Variational Pragmatic Approach*. Edinburgh University Press.

Ariel, M. (1994). Pragmatic operators. *The Encyclopedia of Language and Linguistics* (pp. 3250–3253). Pergamon Press.

Batsevych, F. S. (2010). *Essays on linguistic pragmatics*. PAIS [in Ukrainian].

Bybyk, S. P. (2013). *Oral literary language in Ukrainian everyday culture*. Aspect-Polygraph [in Ukrainian].

Bilodid, I. K. (Ed.). (1974). *Dictionary of the Ukrainian Language: in 11 volumes*. Vol. 5. N–O. Naukova dumka [in Ukrainian].

Blakemore, D. (1987). *Semantic Constraints on Relevance*. Blackwell.

Blakemore, D. (1992). *Understanding Utterances*. Blackwell.

Dijk, T. A. (1979). Pragmatic connectives. *Journal of Pragmatics*, 3, 447–456.

Foolen, A. (1996). Pragmatic particles. In *Handbook of Pragmatics*. (pp. 1–24). John Benjamins Publishing Company.

Fraser, B. (1996). Pragmatic markers. *Pragmatics*, 6(2), 167–190.

Fraser B. (1999). What are discourse markers? *Journal of pragmatics*, 31, 931–952.

Grosz, B., & Sidner, C. (1986). Attention, intention, and the structure of discourse. *Computational Linguistics*, 12(3), 175–204.

Halliday, M. A. K. & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. Longman.

Hrytsenko, P. Yu. (2000). Text as a space for the manifestation of dialect phenomena. *Zbirnyk linhvistychnykh prats do 60-richchia prof. O. A. Kolesnykova* (pp. 9–15) [in Ukrainian].

Hrytsenko, P. Yu. (2003). Texts as a source for the study of Ukrainian dialects in Romania. In M. Pavlyuk, I. Robchuk (Eds.) *Ukrainian dialects of Romania. Dialect texts*. Institute of Ukrainian Studies named after I. Kryp'yakevych NAS of Ukraine, I–XVI [in Ukrainian].

Ilyk, O. (2014). Principles of marking discourse words in the text corpus of short prose by I. Franko. *Scientific notes of the National University of Ostroh Academy. Series "Philological"*, 46, 71–74 [in Ukrainian].

Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge University Press.

Longacre, R. E. (1983). *The grammar of discourse*. Plenum Press.

Lysetska, Yu. (2016). Differential properties of discourse markers. *Bulletin of the Ivan Franko Zhytomyr State University. Series "Philological Sciences"*, 2(84), 79–82 [in Ukrainian].

Moisiienko, A. (2025). A discourse marker “аж” within the dynamic system of utterance and text. *Ukrainske movoznavstvo*, 55, 178–193 [in Ukrainian]. <https://ukr.movoznavstvo.knu.ua/uk/issue/view/501/453>

Nazarova, T. V. (Ed.). (1977). *Speak Ukrainian: A Collection of Texts*. Naukova dumka [in Ukrainian].

Ohienko, I. (2009). *Discursive words of Turkish origin in the texts of modern Bulgarian mass-media* [PhD dissertation abstract in Philology, NASU O. O. Potebnia Institute of Linguistics] [in Ukrainian].

Oleksenko, O., & Shokurov, O. (2023). Artistic Functions of Function Words in Lina Kostenko's Poetic Speech. *Linhvistychni doslidzhennia*, 1, 8–30 [in Ukrainian]. <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/lingvistics/article/view/13773>

Östmann, J.-O. (1995). Pragmatic particles twenty years after. In B. Wärvik, S.-K. Transkanen, R. Hiltunen (Eds.), *Organization in discourse* (pp. 95–108). University of Turku.

Quirk, R., Greenbaum S., Leech G. & Svartvik J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman.

Redeker, G. (1990). Ideational and pragmatic markers of discourse structure. *Journal of Pragmatics*, 14, 367–381.

Romanyna, I. R. (2015). *Structural and semantic features of dialect texts about miracles in the Transnistrian dialect* [Dissertation of Candidate of Philological Sciences, NASU I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies] [in Ukrainian].

Rozanova, N. N. (1983). Supersegmental phonetics. *Russian colloquial speech: phonetics, morphology, vocabulary, gestures* (pp. 5–79). Nauka [in Russian].

Rusnak, N. A. (2011). *Dialect text: linguocognitive and pragmatic aspects* [PhD dissertation abstract in Philology, NASU Institute of the Ukrainian Language] [in Ukrainian].

Schiffrin, D. (1987). *Discourse Markers*. Cambridge University Press.

Skrebnev, Yu. M. (1985). *Introduction to colloquialism*. Publishing house of Saratov State University [in Russian].

Stubbe, M. & Holmes, J. (1995). You know, Eh and Other “Exasperating Expressions”: An analysis of social and stylistic variation in the use of pragmatic devices in a sample of New Zealand English. *Language & Communication*, 15(1), 63–88.

Stubbs, M. (1986). A matter of prolonged fieldwork: notes towards a modal grammar of English. *Applied Linguistics*, 7, 1–25.

Syrotynina, O. B. (1974). *Modern Russian colloquial speech and its peculiarities*. Prosveshchenye [in Russian].

Tsar, I. M. (2021). *Ukrainian everyday speech in the urban youth environment*. Naukova dumka [in Ukrainian]. <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/TSar.pdf>

Traugott, E. (1995). *The role of the development of discourse markers in a theory of grammaticalization*. <https://www.researchgate.net/publication/>

228691469_The_role_of_discourse_markers_in_a_theory_of_grammaticalization

Vezhbytska, A. (1978). Metatext in the text. *New in Foreign Linguistics, Text Linguistics*, 8, 402–421. Progress [in Russian].

Zasiekin, S. (2001). *Discursive markers of coherence of English-language dialogical text: cognitive and pragmatic aspects* [PhD dissertation abstract in Philology, Kyiv National Linguistic University] [in Ukrainian].

Zemskaya, E. A. (1987). *Russian conversation: linguistic analysis and training problems*. Russkii iazyk [in Russian].

Отримано редакцією журналу / Received: 20.03.26

Прорецензовано / Revised: 18.04.26

Схвалено до друку / Accepted: 13.05.26

Nataliia VERBYCH, PhD (Philol.), Senior Researcher

ORSID ID: 0000-0003-3373-6332

e-mail: nataljaverbich@ukr.net

Institute of Ukrainian Language

of National Academy of Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

DISCOURSE MARKS AS A COMPONENT OF DIALECT SPEECH

Background. Most modern dialectological studies focus on traditional descriptions of different levels of language. However, no less relevant are communicative and pragmatic approaches to the analysis of dialect text, which reflect the processes of emergence and implementation of oral speech. One of the components of dialect narrative is discursive markers. Such units of oral speech have not yet been the object of dialectological research.

Methods. The present research employs general scientific methods of analysis and synthesis, as well as descriptive, component, discourse analysis techniques, etc.

Results. The article clarifies the emergence of the concept of “discursive marker” in foreign and Ukrainian linguistic practice. The change in views on such elements of discourse is described (from their perception as destructive elements of the text to the understanding of their communicative and pragmatic potential). The role and functions of discursive markers in dialect speech are demonstrated. It is established that they are an important component of dialect narration, associated with its

syntactic, semantic, communicative and pragmatic functional aspects. It is shown that the perception of such units during direct communication with a dialect speaker differs from their perception during reading and analyzing dialect stories from collections of dialect texts.

Conclusions. The functional load of discursive markers in dialect narration has been established. The main function of such speech elements is structuring, they also perform other functions - indicative, anaphoric, allocative, reinforcing, phatic, expressive and evaluative, regulatory, programming, etc. A promising task for dialect studies is to establish a list of general language discursive markers, as well as to identify typical units for a particular dialect. This will clarify the understanding of the structural features of dialect narration and will supplement the composition of differential units of different dialects. The need to reflect such units of speech in lexicographic works requires a separate analysis.

Key words: discursive units, discursive marker, oral narrative, spontaneous speech, dialect text.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; у рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.